

Nő, Nap, Nemzet

*Nőkép és nemzetépítés az Erdélyi Katolikus Nőszövetség
időszaki kiadványaiban (1926–1944)*¹

Bevezetés

A tanulmány célja, hogy megvizsgálja, milyen nőképek jelentek meg az Erdélyi Katolikus Nőszövetség két folyóiratában, *A Nap* és a *Vasárnapi Harangszó* című lapokban, és azok hogyan kötődtek a korszak irányadó nemzeti-keresztény diskurzusához.² A trianoni traumából kisarjadó nemzeti tematika célja volt, hogy a földrajzilag szétszakított magyarságot egységesítse, hogy konzervatív-keresztény elvek mentén a *nemzetépítést* elősegítse, amely alapját képezte a korszak kisebbségi identitáspolitikájának.³ Arra a kérdésre keresem a választ, hogy 1926 és 1944 között az említett törekvésben milyen szerepet tölthettek be az elemzett folyóiratokban megjelenő nőképek és női szerepek, azok milyen jellegzetességeket vagy különbségeket mutattak, továbbá hogyan kötődtek az addigi hagyományos női szerepmodellekhez, és hogyan reflektáltak a modern társadalom nőkkel szemben támasztott elvárásaira.

A megjelenő nőképek és női szerepek elemzése során – a kiadványokat tekintve – folyamatosan törekedtem az összehasonlító szemléletmódra: az egyes folyóiratok felbukkanó nőábrázolásait nem ragadtam ki saját kontextusukból, hanem a korszak erdélyi női katolikus sajtójában megjelenő *nemzetépítés* és annak sajátosan női szerepekre reflektáló jellegzetességeinek összefüggésrendszerében vizsgáltam őket. Ennek megfelelően a nőképeknek különböző típusait lehet elkülöníteni: ezek részben illeszkedtek a hagyományos női szerepekhez, ám bővültek olyan újabb szerepekkel, melyek a korszakban a modernitás egyik következményeként jelentek meg. Vizsgálom azokat a pozitív és negatív nőképeket és a hozzájuk köthető szerepeket, melyeket

Született 1992. 04. 07., Jászberény. Jelenleg történelemtanár-magyartanár mesterképzésben vesz részt, harmadéves, végzős hallgató. A Sodalitas Tehetségprogramban a Szent István-recepciót vizsgálta *A Nap* c. folyóiratban 1940–1944 között. Mentora Medgyesy S. Norbert egyetemi docens.*

¹ A tanulmány rövidített változata egy a szerző által azonos címmel íródott OTDK pályamunkának. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség, *A Nap* történetével és a Szent István-i állameszme megjelenésével kapcsolatban a szerzőtől lásd még: LENGYEL NÓRA, *A Szent István-recepció az erdélyi katolikus nőmozgalmi lapban, A Nap c. folyóiratban 1940–1944 között* = *Studium: A PPKE BTK tehetésgondozó programjának konferenciája 2016. április 22-én*, Bp., 2016, 85–101.

² A keresztény-nemzeti ideológiáról ld. GERGELY JENŐ, *A keresztény-nemzeti ideológia, 1919–1944* = *Egy letűnt korszakról, 1919–1945*, szerk. SÁNTA Ilona, Bp., Kossuth, 1987, 71–92.

³ A nemzetépítés és a kisebbségi nemzeti identitás fogalmi kereteivel kapcsolatban ld. LINZ, Juan J., *Nemzetépítés és államépítés*, Magyar kisebbség, 7(2002)/3, [o. n.], 2002. Erre a munkára hivatkoznak: TURBUCZ Dávid, *Atipolitizált vallásosság a Horthy-korszakban: Horthy Miklós vezérkultusza = A médiatörténet és az egyháztörténet metszéspontjai: Tanulmányok*, szerk. KLESTENITZ Tibor, Bp., MTA BTK, 2015, 115–128.; HROCH, Miroslav, *A nemzeti mozgalomtól a nemzet teljes kifejlődésig: a nemzetépítés folyamata Európában*, Regio, 11(2000)/3, 3–24. A nemzetépítés erdélyi megvalósulási formáival kapcsolatban írt, bőséges irodalomjegyzékkel ellátott munka: ABLONCZY Balázs, *A visszatért Erdély: 1940–1944*, Bp., Jaffa, 2011. A kisebbségi nemzetépítésről: KÁNTOR Zoltán, *Nemzet és intézményesülés = Nemzet a társadalomban*, szerk. FEDINEC Csilla, Bp., Teleki László Alapítvány, 2004, 275–290.; UÓ, *Kisebbségi nemzetépítés: a romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség*, Regio, 11(2000)/3, 219–241. Az erdélyi kisebbségi társadalommal és a nemzeti identitással kapcsolatban elengedhetetlenül fontos: BÁRDI Nándor, *Ottthon és haza: Tanulmányok a romániai magyar kisebbség történetéről*, Csíkszereda, Pro Print, 2013 (Magyar Kisebbség Könyvtára). Az anyaországi keresztény, nemzeti tematika részletes elemzését ld. SZABÓ Ildikó, *Nemzetfogalom és nemzeti identitás a dualizmus korában és a Horthy-korszakban*, Politikatudományi Szemle, 15(2006)/1, 201–248.

Koselleck aszimmetrikus ellentétfogalmainak⁴ mintájára tartok szembeállíthatóknak. A sajtókiadványok alapján ilyen ellentétpárok a *nemzetépítés* szolgálatába állított „nemzetmentő”⁵ anya, dolgozó nő, közéleti nő – és a „nemzetrontó” prostituált.

Nőképek a „nemzetmentés” szolgálatában

Az anya

A legjellegzetesebb női szerep az anyaság. Azzal együtt, hogy – az antik női kultuszokon át Szűz Máriáig – mindig megvolt az anyaság szentségének szakrális konnotációja, folyamatosan átértékeltek az anyaság kérdését és szerepét. Bár a feminizmus és – ahogy *A Nap* írja – „a liberalizmus tulzó egyéniségkultusza” hatására a nők egy része háttérbe szorította a családayai szerepet, a társadalmi mozgalmak nem egyedülként befolyásolták a házasság és a gyermekvállalás kérdését. Az első világháború okozta emberveszteség, a társadalmi devianciák, a poszttraumás stressz és a részben gazdasági kényszer hozta új női szerepek mind hozzájárultak ahhoz, hogy a család intézménye válságba került. A trianoni szerződés értelmében a Magyarországtól Romániához csatolt területeken ez a tendencia súlyos probléma volt a kisebbségi létbe került magyarság számára.

A vidéki társadalom élete, mindennapi szokásai és hagyományai a munka és a föld köré összpontosultak. Ez a fajta szemlélet és életmód, amely igénybe veszi a női munkát, a várandósságot fogalmi szinten nem egy transzcendens erőből származó ajándékként fogja fel, hanem a teher részéről közelíti meg. *A Nap* a gondolkört népesedési szempontból is körüljárta,⁶ és felmutatta, hogy az anya, a csecsemő vagy a gyermek halála nem pusztán egy élet elvesztését, hanem értékvesztést is jelent, mely a családon keresztül a társadalmat és a nemzetet is érinti.⁷

Az anyaság keretében a lapok foglalkoztak a házasság⁸ hitbéli és hétköznapi kérdéseivel,⁹ továbbá a családvédelemmel,¹⁰ a gyermeklélektannal és a tudatos gyermekneveléssel is. Ezeken az írásokon keresztül *A Nap* prezentálta, hogy az anyaképben több szerep is találkozhat. Az ideális anya katolikus nézőpontból egyszerre volt hűséges házastárs, kiváló családaya és jó háziasszony. Azzal, hogy hangsúlyozták, hányféle tevékenységet végez az anya, el kívánták fogadtatni ennek a szerepnek a hivatásbeli értékét,¹¹ ezzel igyekezvén az anyaságot – mint a „legszentebb földi hivatás[t]” – ismét divatba hozni.¹²

Az anyai hivatást választók elé mintaként *A Nap* a szent édesanyákat állította. Ilyen példák voltak a Szűzanya mellett Szent Anna, Szent Mónika (Szent Ágoston édesanyja), Árpád-házi Szent Erzsébet (vagy másik nevén Magyarországi Szent Erzsébet), Boldog Gizella, Szent Nonna (Nazianzi Szent Gergely édesanyja), Szent Perpetua és Szent Felicitas vértanúasszonyok, valamint Lisieux-i Szent Teréz, X. Pius pápa, Majláth Gusztáv püspök és Don Bosco édesanyja is.

⁴ KOSELLECK, Reinhart, *Az aszimmetrikus ellentétfogalmak történeti-politikai szemantikája*, ford. SZABÓ Márton, Bp., Jósöveg, 1997.

⁵ A tanulmányban a vizsgált folyóiratok által gyakran használt kifejezéseket idézőjelbe téve használok. Ezek a kifejezések a folyóiratok jellemző szóhasználatát kívánják érzékeltetni.

⁶ Ezzel illeszkedik a trianoni trauma utáni magyar népesedési törekvéshez.

⁷ *A Nap*, 1926/1, 2–3.

⁸ Adalék a korabeli asszonyképről ld. BALÁZS Lajos, *Egy sajátos asszonyi státusz – a csíkszentdomokosi „100 lejes feleség” = Hagyományos női szerepek: Nők a populáris kultúrában és a folklórban*, szerk. KÜLLÖS Imola, Bp., Magyar Néprajzi Társaság, Szociális és Családügyi Minisztérium Nőképviselési Titkársága, 1999, 87–92.

⁹ A folyóiratok több számban képekkel is illusztrálták a boldog, friss házassokról szóló írásokat, a *Vasárnapi Harangszónak* pedig rendeltetése volt a menyasszonyi népi viseletet is bemutatni.

¹⁰ *A Nap*, 1928/6, 2–3, 8.; 1928/7, 4–5.; 1930/3, 3.; 1930/8, 6.; 1934/7, 3.; 1942/9, 4–5, 6–7.; *Vasárnapi Harangszó*, 1942/9, 4.; 1942/11, 6.; 1942/12, 2–3.

¹¹ *A Nap*, 1943/3, 15.

¹² Nem értettek viszont egyet azzal a feministák által a Népszövetség elé 1937-ben terjesztett gondolattal, hogy a háztartásbeli munkáért a nőknek fizetés járjon (Uo., 1938/8–9, 25–26.).

Bővítette még a sort Boldog Taigi Anna Mária és Madame le Gras (Szent Vince segítőtársa, Marillac Szent Lujza) is.¹³ A *Vasárnapi Harangszó* hasábjain – Szent Margiton¹⁴ és Szent Annán kívül – leggyakrabban Árpád-házi Szent Erzsébet jelent meg.¹⁵ A *Vasárnapi Harangszó* történeti szempontból is példát állított a lányok és nők elé azzal, hogy ismertette az Árpád-házi nők történetét.¹⁶

Az anya háziasszonyként a „család pénzügyminisztere”¹⁷ is, ezért a folyóiratban megjelent írások azt javasolták, hogy a kiadásokat és bevételeket mindig vezesse. A *Nap* 1931-től bővített számokkal, a háziasszonyok mellékletével jelent meg, amiben a tudatos, gazdaságos főzés,¹⁸ a házimunkára szánt idő és energia csökkentése¹⁹ és vele párhuzamosan a munkavégzés hatékonyságának növelése jelent meg témaként:

„[...] az ország emelkedése vagy bukása a nők háztartási és gazdasági hozzáértésén fordul meg.”²⁰

A háziasszony nemzetmentő szerepén kívül A *Nap* a modern háziasszonnyal is foglalkozott, melynek keretében amerikai találmányokat ismertettek a nőkkel. Az amerikai példa megállta helyét a nők vallásos életében, az amerikai vallásos nőmozgalmak keretében,²¹ de a házimunka egyszerűsítési gyakorlatában is.²² Az erdélyi katolikus háziasszonynak követnie kellett az amerikai mintát A *Nap* útmutatása szerint: „»keep smiling«, »mosolyogjunk».”²³ Ezen cikkek alapján elmondható, hogy a keresztény feminista felfogás nem volt minden elemében egyben konzervatív is, mert az új, amerikai nőt nem minden tekintetben utasította el.

„A nő erkölcsi életétől függ a nemzet erkölcsi nívója, értéke. Aminő a nő, olyan a család, olyan a nemzet.”²⁴

Ahogy ebben az időszakban a revíziós propaganda szókészletében is hangsúlyos volt az újjászületés, úgy itt is megjelent a női lélek újjászületésének, a modern nőnek az igénye, ami megreformálja a magyar családokat és megújulást hoz a nemzetnek.²⁵ Az anya így a nemzet jövőjének letéteményeseként lett megjelölve, amely a nemzeti-keresztény diskurzus egyik hangsúlyos pontja volt a húszas évektől kezdve.²⁶ A vizsgált folyóiratokban az édesanyák mint a „nemzet elsőleges jótevői”²⁷ jelentek meg – e gondolatot 1943-ban a *nemzetépítési* diskurzusba már explicite helyezték bele:

¹³ Uo., 1942/11, 5–7.

¹⁴ 1942-ben még csak Boldog Margit, akinek a vizsgált folyóiratokban azért is gyakori az ábrázolása, mert szentté avatásáért zárandokoltak és imádkoztak az erdélyi katolikus nők, az erdélyi és a trianoni magyarországi KALÁKA tagjai is.

¹⁵ *Vasárnapi Harangszó*, 1942/8, 1–2.

¹⁶ Uo., 1941/11, 7–8.

¹⁷ Uo., 1943/6, 5.

¹⁸ A háború okozta kimerült háztartási helyzet miatt 1943-tól olyan ételeket javasoltak elkészítésre, amelyek sokáig megőrzik minőségüket, táplálók, továbbá nagy mennyiségben, és olcsón előállíthatók (pl. suhintott leves, krumplitorta, kukoricapogácsa, túróval rakott burgonya, mézescsók, diós- vagy mogorós pite, sósperec, tojáslepény, túrós kifli és egyéb cukor nélküli tészták).

¹⁹ A *Nap*, 1931/1, 12.

²⁰ *Vasárnapi Harangszó*, 1942/8, 8.

²¹ A *Nap*, 1930/4, 14.

²² Uo., 1927/10, 6–7.; 1933/3, 11–12.; 1937/1, 23–24.

²³ Uo., 1937/1, 22. Ezt a tanácsot nem pusztán divatként, hanem az egészség és jó kedélyállapot megőrzése érdekében követendő gyakorlatként értelmezték.

²⁴ Uo., 1926/4, 3.

²⁵ A gondolatot ld. még Pesti Hírlap, 1938. 01. 13., 4.

²⁶ LÖNHART Tamás, *Asociațiile femeilor maghiare din Transilvania în prima jumătate a secolului XX = Condiția femeii în România în secolul XX: studii de caz*, eds. COSMA Ghizela, Țărău, Virgiliu ClujNapoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, 64.

²⁷ *Vasárnapi Harangszó*, 1942/3, 2.

„[...] tudjuk, hogy a magyar élet boldogsága bennünk, jövődő édesanyákban van elrejtve”.²⁸

A trianoni trauma után az elvesztett értékek visszaállítása érdekében a társadalom legalsóbb szintjeitől kezdve szükség volt a megújulásra, amit a nők és az anyák tevékenységén keresztül, egységes és erkölcsileg szilárd keresztény családok által láttak megvalósíthatónak.

A dolgozó nő

A folyóiratokban az anyakép mellett leggyakrabban a dolgozó nő képe jelent meg. Az újságok szerint a nő a családnak, a társadalomnak és a nemzetnek legalább annyira hasznos tagja, mint a férfi. A vizsgált lapok nem azzal foglalkoztak, hogy a nő dolgozzon-e vagy sem, inkább azzal, hogy azt hogyan végezze a nő a családmentő, társadalommentő és nemzetmentő munka keretében.²⁹

A falusi nők mindennapjait tekintve nem volt új keletű a fizikai munkavégzés,³⁰ azonban az ehhez kapcsolódó körülmények modernizációra szorultak: a lapok sok esetben a higiénáról, a megfelelő tisztálkodásról és hajviseletről írtak.³¹ A dolgozó nő azonban a városi nők körében is egyre inkább divatos jelenséggé vált, így *A Nap* foglalkozott például a dolgozó nő testének fitten tartásával, és pozitívan értékelték, hogy a női torna elterjedtté vált.³² Felhívták a figyelmet azonban a női test adottságaira és a tiltott gyakorlatokra:

„[...] ki kell zárunk: az erős terpeszállás minden formáját; állásból hátrahajlás hídba, térdelésből törzshajlítás hátra, törzsfeszítés bordásfalon ágyékhomorítással. Hashinta. Ezek veszélyes, a cél ellen dolgozó, tehát kizárandó gyakorlatok.”³³

A torna – a cikk szerint – azt szolgálta, hogy az ülőmunkát végző nők is elvégezzenek néhány jótékony gyakorlatot a reggeli tizenöt (máskor húsz) perces mozgás keretében, mely a nő testét a várandóságra is felkészíti.³⁴ A testmozgáson kívül a friss levegőt, a szabadban eltöltött időt is ajánlották a dolgozó nőknek: főként azoknak szólt ez az életmódbeli tanács, akik egyedülálló nők voltak,³⁵ s akiknek javasolták, hogy a vallásos lelki életben elmélyülve³⁶ éljenek, és olyan munkát végezzenek, mely boldoggá teszi őket, amiben hivatásukat megtalálják³⁷ – hogy a magány ne vezessen depresszióhoz.

A nők érdeklődési körébe a vizsgált korszakban is beletartozott a divat: a dolgozó nő megjelenéséről külön cikket írtak a lapban. Javasolták, hogy a házon kívül dolgozó nő ne öltözzön túl feltűnően, ne legyen „rikító fodrokban gazdag” a ruhája, helyette viseljen „pasztellszínű blúz ruhát” vagy pulóvert, „diszkrét tiszta kölnit” használjon, „feje legyen rendesen ápolat”, gallérja legyen mindig vasalt.³⁸

A folyóiratok a dolgozó nő táplálkozási szokásaival is foglalkoztak:

²⁸ Uo., 1943/11, 6.

²⁹ A Nap, 1928/1, 2.

³⁰ Vasárnapi Harangszó, 1942/8, 8.

³¹ Uo., 1941/10, 7–8.

³² A Nap, 1935/1, 29.

³³ Uo., 1935/1, 29.

³⁴ Uo., 1935/1, 29.

³⁵ Uo., 1932/5, 12.

³⁶ Uo., 1936/7, 13.

³⁷ Uo., 1937/2, 6–10.

³⁸ Uo., 1932/4–5, 10.

„[...] túlzások léptek fel a „nyerskoszt” propagálása terén. Különösképen a dolgozó asszony reméli frissességét ezen az úton megtartani. [...] a nyerskoszt még plusz terhelés.”³⁹

A lap ismertette, hogyan kell a jó főzeléket elkészíteni, milyen edényben kell a zöldségeket párolni, de fontos sokra és vitaminokra is kitért. Az étkezési szokásokat is tárgyalta *A Nap*: felhívta a figyelmet a reggelizés szerepére, mely biztosítja az energiát a dolgozó nőnek.⁴⁰ A folyóiratok a falusiak egészségét is fontosnak tartották, hiszen ők állították elő a városiaknak is a táplálékot, melynek következtében városi körökben is elterjedhettek a falusiak által hordozott betegségek: a lapok tehát – a nemzet szolgálatában – a népegészségüggyel is foglalkoztak.⁴¹

Azoknak a nőknek, akik szociális, egyesületi munkát végeztek, külön figyelmet szenteltek, hisz ők a társadalmi problémákra adtak választ áldozatos tevékenységükkel.⁴² *A Nap* bemutatta, hogy a köztudat szerint a társadalmi munka a családi élet rovására mehet, de a problémát felvető cikk szerint „egocentrikus” és „önző” felfogás, ha a nő a modern világ kihívásainak nem tesz eleget, s kizárólag otthonában dolgozik.⁴³

Az erdélyi katolikus nőmozgalom a dolgozó lányok nevelésében is részt vett: 1929-ben már a „gyárimunkás leányoknak” is külön munkatervük volt, amelyben nemcsak a munkáskérdéssel, hanem a vallásos, kulturális és gyakorlati élettel is foglalkoztak,⁴⁴ továbbá *A Nap* 1941-től beszámolt a Dolgozó Lányok (D. L.) tevékenységéről is.⁴⁵ A folyóirat a pályaválasztáshoz is igyekezett útmutatást adni.⁴⁶ A női hivatások,⁴⁷ életsorok, életpályák különböző típusainak bemutatása,⁴⁸ valamint a pályaválasztás tudományos hátterének ismertetése,⁴⁹ továbbá a témára vonatkozó körkérdésre⁵⁰ kapott válaszok is segítséget nyújtottak *A Nap* olvasóinak.⁵¹

A nagy háború előtti időszakban nem volt elfogadott, hogy az úri lányok az otthonukon kívül is dolgozzanak, ez ugyanis „szinte kizárta a lányt a jó társaságból” – a háború után azonban, részben a gazdasági kényszer miatt, elfogadottá vált a keresztény feministák körében is, hogy a nők is kenyérkeresőkké váljanak. Ám kialakulóban volt egy olyan nevelési, érdeklődési tendencia is – különösen az „intellektuális osztályon” belül –, mely ismét egyoldalúvá kezdte tenni a nők szerepét: egyre kevesebb nő vállalta ugyanis, hogy a munkahelyen kívül, otthon is belehelyezkedjen a hagyományos női szerepekbe. Ezt a tendenciát felerősítette az oktatás is, mely a lányokat nem készítette fel a házimunkára. Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség azt szorgalmazta, hogy a lányok és a nők abszolválják anyai és háziasszonyi teendőiket is:

„meg kell oldanunk az előttünk álló kettős életkeret betöltését.”⁵²

Az újságcikkekben a dolgozó nők házassági szokásait is vizsgálták.⁵³ Elmondható, hogy a dolgozó nő képe és a hagyományos szerepektől való eltávolodás a modernizálódó társadalomban

³⁹ Uo., 1936/2, 21.

⁴⁰ Uo., 1936/10, 24.

⁴¹ Uo., 1936/3, 18.

⁴² Uo., 1929/4, 6.

⁴³ Uo., 1929/9, 7.; 1936/2, 19.

⁴⁴ Uo., 1929/8, 11.

⁴⁵ Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség csak a második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) után hozhatta létre a munkásnő szakosztályt, így 1940-ben indult el a Dolgozó Lányok mozgalma a visszacsatolt területeken, csatlakozva a budapesti központhoz. (Uo., 1941/1, 19.; 1941/6, 16.; 1942/5, 20.; 1943/3, 23.; 1943/5, 22.; 1943/9, 18–19.)

⁴⁶ Uo., 1931/1, 10.

⁴⁷ Uo., 1935/2, 7–8.; 1937/1, 2–4.; 1939/2, 12–13.; 1939/5, 2–4.; 1941/8, 15.; 1941/9, 14–16.; 1941/2, 17.

⁴⁸ Uo., 1932/4, 9.; 1932/5, 9–10.; 1932/6, 10. 1932/7, 9–10.; 1939/6, 13–15.; 1941/6, 14.

⁴⁹ Uo., 1930/9, 7.

⁵⁰ „Milyen szabad, kézműipari – milyen intellektuális pályákat ajánlok a mai körülmények között fiainknak, leányainknak? Milyen indoklással ajánlom? Az ajánlott pályákra-lépés előfeltételei? [...] Milyen teljesen szabad megélhetési, vagy megélhetést pótló lehetőségeket ajánlok?” (Uo., 1930/8, 9.)

⁵¹ Uo., 1930/10, 10.

⁵² Uo., 1930/8, 8.

⁵³ Uo., 1939/4, 8–9.

súlyos kérdéseket vetett fel, melyek nemcsak az identitásbeli tényezők, hanem a hagyományos és a modern elvárások és szerepek tisztázását is körüljárták. A *nemzetépítés* szó önmagában egy olyan trópus, mely magában hordozza a munka fogalmát: a keresztény feminizmus és a konzervatív keresztény gondolkör szintetizálása eklatáns példájának tekinthető a dolgozó nő képeinek propagálása. A Nőszövetség kitűzött célja volt a nők társadalmi hasznosságának hangsúlyozása, a hagyományos szerepektől való gyökeres elszakadás megakadályozása, valamint – koránt sem elhanyagolható módon – a nők mint individuumok testi és lelki egészségének megőrzése a munka világában is. A második bécsi döntés (1940. augusztus 30.) után a dolgozó nő munkája – akármilyen területen is végezze azt – explicite a nemzet építéséért végzett feladatként, kötelességként és szolgálatként fogalmazódik meg a folyóirat hasábjain. A dolgozó nő képe egy olyan ideáltípust testesített meg, amely nem azonosítható pusztán egy keresztény feminista idollal: olyan tevékeny nő képe ez, aki kisebbségi létben is szolgálja azt a mikro- és makroközösséget, melynek ő maga is szerves alkotóeleme kell, hogy legyen.

A közéleti nő

A katolikus nőmozgalom a nőket mint szereplőket a közéletben is el kívánta fogadtatni, tehát a nyilvánosság, a közéleti cselekvés – amennyiben az nemzeti érdekeket és keresztény értékeket képviselt – hozzá tartozott a nőkről alkotott új és ideális képhez.⁵⁴

„[...] még mi keresztény katolikus asszonyok is azt mondjuk, hogy jogokat kérünk, szent, nagy, erős jogokat, de úgy, hogy azért egyetlen egy kötelességünkről sem mondunk le.”⁵⁵

A katolikus nőmozgalom – öndefiníciója alapján – a keresztény feminizmust képviselő közösségként végezte munkáját.⁵⁶ programja alapján tagjai a „társadalmi, gazdasági és politikai jogok által a lélek érvényesüléséért küzd[öttek].”⁵⁷ Emiatt a lányokat leányegyesületi vezetőképzőzőkön és leányklubi nagygyűléseken, a nőket szociális kurzusokon, 1928-tól pedig kongresszusokon készítették fel a lehetséges közéleti szereplésre.

„Ifjúsági mozgalmunkban alakul az új női típus [...]”⁵⁸
„Ifjúsági mozgalmunk [...] olyan női típust akar adni, mely lelkületében: katolikus, az étellel szemben való elhelyezkedésében: aktív, eszközeiben és célkitűzésében: modern, megnyilvánulásaiban: nőies.”⁵⁹

A leányegyesületi vezetőképzők keretében⁶⁰ a lányok megismerkedtek a „modern nő és a vallás” kapcsolatával, a katolikus nőmozgalom keresztény feminista nézeteivel, a leányegyesületek vezetőivel, pedagógiájával és munkatervével, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség tevékenységével, de betekintést kaptak a háziipari teendőkbe is. Ezeken kívül minden vezetőképzőn előadói

⁵⁴ SIPOS Balázs, *Modern amerikai lány, új nő és magyar asszony a Horthy-korban: Egy női történelmi szempontú médiatörténelmi vizsgálat*, Századok, 148(2014)/1, 20.

⁵⁵ A Nap, 1928/1, 2.

⁵⁶ Kutatásaim nem támasztották alá, hogy a kolozsvári magyar nők csak individuumok szintjén szimpatizáltak volna a feminista jellegű mozgalommal, s hogy „az efféle csoportba rendeződés nem volt jellemző erre a közösségre”. (BOKOR Zsuzsa, *Testtörténetek: A nemzet és a nemi betegségek medicalizálása a két világháború közötti Kolozsváron*, Kolozsvár, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, 2013, 137.)

⁵⁷ A Nap, 1927/6, 1.

⁵⁸ Uo., 1928/6, 1.

⁵⁹ Uo., 1928/6, 7.

⁶⁰ A kurzusok általában hét, de akár tíz napig is tartottak.

versenyt is rendeztek.⁶¹ A verseny győztese megkapta a vándorzászlót,⁶² mely nagy elismerést jelentett minden leányegyesület számára. *A Nap* számaiban előadás-vázlatokat⁶³ és győztes beszédrészleteket⁶⁴ is közölték; a nyilvános beszédre és a közéleti szereplésre való felkészítés tehát kiemelt programja volt a katolikus nőmozgalomnak:

„[...] maholnap az élőszó lesz a legnagyobb hatalom, [...] kultiválni tehát elsőrangú feladatunk. [...] Hiszen ha a mi ügyünkben, a kath. nőmozgalomban apostolok akarunk lenni, nem várhatunk és nem is fogadhatunk el férfi segítséget; nekünk beszélnünk kell a mi női nyelvünkön, a mi női lelkünkben női lelkeknek, ha a kath. nő életstílusát az egész vonalon meg akarjuk szerettetni.”⁶⁵

A községi választás is központi témája volt *A Nap*nak.⁶⁶ Tárgyalták és értelmezték az új közigazgatási törvényt, hogy segítsék azon helységek tájékozódását, ahol nem működött kisebbségi pártiroda:⁶⁷ az Erdélyi Katolikus Nőszövetség tehát foglalkozott a nők állampolgári nevelésével is, s azzal, hogy a nők a közéleti munkába megfelelő tudással kapcsolódjanak be.⁶⁸ Majláth Gusztáv (erdélyi püspök: 1897–1937) is támogatta azt a kezdeményezést, hogy a nők vetessék fel magukat a választói listára, továbbá azt, hogy ugyanezzel a jogukkal a női szerzetesek is éljenek.⁶⁹ A katolikus egyház és a katolikus nőmozgalom munkájának eredményeként a közvélemény – a folyóirat alapján – egyre inkább elfogadóvá vált a nők közéleti szereplésével kapcsolatban.⁷⁰

A nők sikeres integrálása bármilyen társadalmi diskurzusba csak úgy mehetett végbe, ha a női társadalom jogot és fórumot szerez erre, továbbá kineveli azt a generációt, amely a társadalmi, közéleti és politikai részvételre és szerepvállalásra egy megtanult és alkalmazott viselkedési formaként tekint. Ezt a célt szolgálták a vezetőképzők, a szemináriumok és a retorikaversenyek is. A feminista célkitűzéseket jellemzi a közéleti szerepvállalás előtérbe helyezése: a keresztény feminizmus ezt a maga kevésbé harcias és szókimondó, sokkal inkább a műveltséget és esztétikai arányokat előtérbe helyező módján kívánta megvalósítani.

⁶¹ Az előadók a szabályok betartásával vehettek részt az előadói versenyeken: 1. házi versenyen való továbbjutás bíráló bizottság döntése alapján; 2. a saját dolgozat előadása maximum tíz (olykor tizenkettő) percben; 3. egyszerű és meggyőző élő beszéd.

⁶² A vándorzászló: egyik oldalán Szűz Mária, a Jótanács Anyja volt látható. A trianoni Magyarország területén is hasonló zászlót készítettek a KALÁKA szervezetek az erdélyi KALÁKA mintájára.

⁶³ Dr. Sp-r M. M., *A család és az állam egymáshoz való viszonya: (Előadási vázlat szervezeti vezetőink számára)*, *A Nap*, 1928/10, 9–10.; S. Andrea tv., *Leányegyesületeinknek: Előadásanyag a központi munkaterv januári témájához*, Uo., 1931/1, 6. A rövidítések a cikk szerzőjének aláírását jelölik a folyóiratban, ott sem volt feloldva. A tv. a testvér szót (szociális testvér) jelöli.

⁶⁴ *Feld Erzsébet, az előadói verseny győztes beszéde, szatmári klub.*, Uo., 1928/4–5.; *Walla Mária vándorzászlót elnyert előadása*, Uo., 1930/6, 9.; *Minius Erzsébet: a temesvári előadói verseny győztes előadása*, Uo., 1940/6, 16–17.

⁶⁵ Uo., 1928/4–5, 11.

⁶⁶ Uo., 1929/7, 11.; 1930/2, 4–5.; 1930/3, 10.

⁶⁷ Uo., 1929/8, 4. (Az 1929. évi közigazgatási törvény tartalmát Dr. Paál Árpád fordítása és jegyzetei alapján ld.: Uo., 1929/8, 5–7.; 1929/9, 4–5.; 1930/1, 4.)

⁶⁸ Uo., 1929/8, 7.

⁶⁹ Uo., 1929/9, 7.

⁷⁰ Uo., 1930/7, 9.

A prostitúció, melyről *A Nap* erkölcsi és egészségügyi szempontból nyilatkozott, nem a vizsgált időszakban jelent meg, azonban folyamatosan bővült azoknak a nőknek a köre, akik ezt a megélhetési formát választották vagy erre kényszerültek,⁷² így további szabályozásra volt szükség.⁷³ A prostitúció törvényes kereteinek alakulásával *A Nap* is foglalkozott:⁷⁴ beszámolt róla, hogy az új román közegészségügyi törvény⁷⁵ a „nemi betegségek leküzdését” is megcélozta.⁷⁶ A „bűnházakat” 1930-ban megszüntették,⁷⁷ tehát a román állam a prostitúció törvényes keretek között zajló működését, megtúrt jelenlétét sem biztosította tovább, ami természetesen nem garantálta a prostitúció azonnali megszűnését.

A lánykereskedelem ellen, melynek eredményeképp sokszor prostituáltak adták el a lányokat, az Erdélyi Katolikus Nőszövetség a Romániai Kisebbségi Nők Központi Titkárságával⁷⁸ és a megfelelő hatósági szervekkel⁷⁹ együttműködve küzdött.⁸⁰ A székely lányok helyzetének felmérése és statisztikai adatok gyűjtése miatt 1928-ban bizottságot hoztak létre és küldtek Bukarestbe.⁸¹ Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség tagjai által gyűjtött adatokat rendszeresen közölték *A Nap* egyes számaiban.⁸²

A prostituált lányoknak és nőknek külső ismertető jegyeik is voltak: „olcsó pirosító, fonnyadt arc, bágyadt nézés, szemük alatt széles, fekete karika, bizonytalan járás, rossz testtartás”⁸³, de jellemezte őket a bűntudat is.⁸⁴

Azokat, akik támogatták a prostitúciót, a katolikus nőmozgalom tagjai elítélték és elzárkóztak tőlük:

„Kollontay asszony a régebbi szovjetkövet került be a Népszövetség ifjúságvédő szakosztályába. [...] hangsúlyozta, hogy a prostituált nő egyenlő nivóra helyezendő a törvényes házasságot kötött nővel, mivel a köztársaságnak tökéletesen mindegy, hogy az asszony egy vagy több férfinak adja el magát. [...] S ez az asszony ifjúság-védelmet akar gyakorolni Európában.”⁸⁵

⁷¹ A témában alapos bibliográfiát, nemzetközi szakirodalmi áttekintést, újszerű megközelítést nyújt: BOKOR, *i. m.*, 203–227.

⁷² A prostitúciót a nők választhatták anyagi és szociális okokból (kényszerből), de voltak, akiknek ez jelentette a szabadabb vagy könnyebb életet. (Uo., 174–177.)

⁷³ A prostitúció dualizmus kori szabályozásáról ld.: TÓTOS, Áron, *Prostitúció a polgárosodó Nagyváradon = Certamen III.: Előadások a Magyar Tudomány Napján az Erdélyi Múzeum-Egyesület I. szakosztályában*, szerk. EGYED Emese, PAKÓ László, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2015, 294.

⁷⁴ *A Nap*, 1926/10, 4.

⁷⁵ Az új közegészségügyi törvény kapcsán dr. Csiky János gyerogyószentmiklósi orvos a nemi kérdéstről adott elő az ötödik erdélyi katolikus nagygyűlésen. Dr. Csiky a törvényről megjegyezte, hogy az a katolikus egyház tanítását erősíti meg. (*Az Ötödik Erdélyi Katolikus Nagygyűlés*, Cluj-Kolozsvár, Lengyel, 1931, 8.)

⁷⁶ Az Erdélyi Katolikus Nőszövetség részben saját eredményének könyvelte el, hogy a nővédelmet is szolgálta az új törvény. (*A Nap*, 1930/7, 4.)

⁷⁷ Uo., 1930/7, 10.

⁷⁸ A romániai feminista mozgalom elképzelései sok esetben találkoztak az Erdélyi Katolikus Nőszövetség célkitűzéseivel. A harmincas évek romániai feminista mozgalmának jellegzetességeiről ld.: COSMA, Ghizela, Țârău, Virgiliu ClujNapoca, Presa Universitară Clujeană, 2002, 63–99. A falusi nők munkavállalásával kapcsolatban különösen is igaz, hogy egyezett a két szervezet véleménye. (COSMA, 2002, 86–91.)

⁷⁹ 1929. évi 1934. számú belügyminiszteri rendelet, *A Nap*, 1929/6, 5.

⁸⁰ Az 1927. augusztus 2–9. között rendezett, német–magyar nyelvű szociális kurzuson a leányvédelem volt a központi téma, mellyel kapcsolatban minden nap legalább egy magyar nyelvű előadás is elhangzott. (A programot ld.: Uo., 1927/6, 3.)

⁸¹ Uo., 1928/7, 5.

⁸² Uo., 1928/10, 8.; 1930/1, 7.; 1930/5, 2.

⁸³ A prostituáltak külső jegyeiről ld. még: BOKOR, *i. m.*, 149.

⁸⁴ *A Nap*, 1930/1, 5.

⁸⁵ Uo., 1936/2, 3.

Azokat a nőket, akik viselkedésükkel nem a normát követték, s ezáltal „nemzetrontókká” váltak, más magyar konzervatív lapok újságírói is negatív jelzőkkel illették.⁸⁶

A folyóiratokban megfigyelhető a prostitúció jelenségének démonizálása, és az okok keresése helyett a konstruktív, „nemzetmentő” megoldási metódusok feltárása. A prostitúciót a keresztény erkölcsök és a *nemzetépítés* elleni vétségen kívül a női nem társadalmi alárendeltségéből fakadó következménynek is tekintették, és a sorsszerűség helyett sokkal inkább a bűn és a tisztátalanság ábrázolása került előtérbe a témával kapcsolatban.

Összefoglalás

Dolgozatomban bemutattam, hogy az azonosított és vizsgált nőképek hogyan kötődtek az addigi hagyományos szerepekhez, és hogyan igazodtak és reflektáltak a korszak társadalmi által támasztott elvárásokra. Azokat a nőképeket emeletem ki, amelyek 1926 és 1944 között a leghangsúlyosabban jelentek meg a folyóiratok hasábjain: így tanulmányomban a *nemzetépítést* megvalósító anya, a dolgozó nő és a közéleti nő, valamint – a lapok által – a „nemzetrontó” fogalom keretébe helyezett prostituált került bemutatásra. A dolgozatban a nőképek elemzése során arra törekedtem, hogy bemutassam azt a keresztény szimbolikát és jelképrendszert, mely a kisebbségben élő erdélyi magyar katolikus nőknek öndefiníálásukban segítséget nyújthatott. Elmondható, hogy a női szerepeket a kiadványok a nemzet szolgálatának, felemelésének, újjáépítésének érdekében fogalmazták meg. A *nemzetépítéshez* kapcsolódó – 1926 és 1941 között megfogalmazott – utalások, melyek a népességszám növelését, az erkölcsök helyreállítását, a család- és lányvédelmet említették célként, a második bécsi döntés után olyan egyértelmű programmá váltak, melyek a *nemzetépítést* és Szent István országának építését egyaránt célként tűzték ki. 1941-től a folyóiratokban rendszeresen felbukkantak olyan, a Szent István-i állameszmével kapcsolatos cikkek, melyek az 1938-as Szent István-év utóhatásaként és a Horthy-korszak nemzeti–keresztény diskurzusába való bekapcsolódásként értelmezhetők. E tanulmány olyan városi és falusi nők és lányok történetét vizsgálta, akik többszörösen is kisebbségben éltek: kisebbségben éltek, mert erdélyi magyarként Románia polgáraivá váltak, kisebbségben éltek, mert az ortodox Romániában római katolikusok voltak, és kisebbségben éltek, mert a feministák közt keresztény feministák voltak.

A vizsgált folyóiratok részletesebb ismertetésére és elemzésére még a kurrens sajtótörténeti monográfiák sem törekedtek, annak ellenére, hogy a folyóiratokban megjelenő nőképek elemzése és összehasonlítása megmutatja, hogy a kisebbségi létben élő magyarság a *nemzetépítésben* milyen helyet és szerepet szánt a gyengébbik nemnek – amelyre mégiscsak az egész nemzet stabilitását alapozta.

⁸⁶ BOKOR, *i. m.*, 137.